

رهاورد سفر سوئد

محمدجعفر یاحقی*

کنفرانس ساعت ۹:۳۵ بامداد روز شنبه ۱۵ اکتبر ۲۰۱۱ در تالار سخنرانی دانشگاه اویسالا، با سخنان کوتاه و افتتاحی خانم دکتر جهانی و پس از توضیح مختصر دبیر کنفرانس، رسماً آغاز شد.

نخستین نشست با ریاست پروفیسور چارلز ملویل و سخنرانی دیک دیویس از دانشگاه ایالتی اوهایو ایالات متحده آمریکا آغاز شد که در موضوع «روایات و داستان‌های کهن پذیرفته‌نشده در شاهنامه» سخن گفت. سخنران بعدی خانم پروفیسور گابریلا وندنبرگ از «مؤسسه مطالعات منطقه‌ای لیدن» هلند بود که درباره «دیوان و پهلوانان در چرخه حماسه‌های ایرانی» سخنرانی کرد. پس از استراحتی کوتاه، دکتر منصور رستگار فسایی، استاد بازنشسته دانشگاه شیراز که از آمریکا آمده بود، در موضوع «آزمون خرد و توانایی جسمی قهرمانان شاهنامه» سخن گفت. موضوع سخن سخنران بعدی، یعنی خانم پروفیسور جودیت ژوزفسن از گوتنبرگ سوئد، «داوری و دولت خوب در کتاب سوم دینکرد و شاهنامه» بود.

پس از استراحتی کوتاه و ناهار سرپایی و مختصری که در محل سخنرانی پیش‌بینی شده بود، نخستین جلسه علمی بعدازظهر به ریاست اینجانب آغاز شد. در طلیعه این جلسه،

سفر سوئد به قصد شرکت در کنفرانس بین‌المللی «شاهنامه: هزاره دوم» صورت گرفت که طی روزهای ۱۵ و ۱۶ اکتبر ۲۰۱۱ در دانشگاه اویسالا برگزار می‌شد. دانشگاه اویسالا از قدیم‌ترین و مهم‌ترین دانشگاه‌های اسکاندیناوی، بلکه اروپاست که از قدیم مطالعات ایران‌شناسی هم در آن‌جا وجود داشته و چهره‌هایی مانند زترشتن (۱۸۶۶-۱۹۵۳)، نیبری (۱۸۸۹-۱۹۷۴) (که در ایران بیشتر به نیبرگ شهرت یافته است)، ویکاندر (۱۹۰۸-۱۹۸۳) و این اواخر بو اوتاس (۱۹۳۸-) در آن مطالعات زبان فارسی و ایران‌شناسی را در زمینه‌های مختلف دنبال کرده‌اند.^۱ در این دانشگاه هم مثل اغلب دانشگاه‌های اروپا همیشه پیش‌کسوت‌ترین و شاخص‌ترین فرد زمامدار کارهای هر بخش بوده است. هم‌اکنون نیز بعد از بازنشسته‌شدن بو اوتاس، خانم دکتر کارینا جهانی، میدان‌دار مطالعات ایران‌شناسی به ویژه در حوزه زبان‌شناسی و مطالعه زبان‌های ایرانی و از آن جمله بلوچی است که با کمک چند تن از ایرانیان مقیم سوئد چراغ زبان فارسی را در این دانشگاه به خوبی روشن نگه داشته است. کنفرانس بین‌المللی «شاهنامه: هزاره دوم» هم در همین بخش و با میان‌داری و دبیری خانم دکتر فروغ حاشاییکی، همکار ایشان، برپا شده بود.

* استاد پیشین دانشگاه فردوسی مشهد و عضو پیوسته فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
۱. نک: حسن‌آبادی، محمود، ۱۳۹۰، ص ۴ به بعد.

آقای بهروز برجسته دلفروز از دانشگاه سیستان و بلوچستان، که رساله دکتری خود را با خانم دکتر کارینا جهانی در دانشگاه اوپسالا می‌گذراند، مقاله مشترک خود با استادش را با عنوان «رودابه، تجلی حماسی آنهیتا» ایراد کرد. سپس دکتر علی حصوری، استاد پیشین مطالعات ایرانی در مؤسسه آسیایی دانشگاه پهلوی، که هم‌اکنون در سوئد زندگی می‌کند، در موضوع «سنگ بر جام‌زدن» سخن گفت که سوالات و بحث‌های علمی چندی را در پی داشت. پس از او دکتر جلیل دوست‌خواه، استاد پیشین دانشگاه اصفهان که از استرالیا آمده بود، به بررسی مسئله «پیشینه روایت توده مردم از داستان‌های پهلوانی» و «تجزیه و تحلیل دو روایت نقالی برجای مانده از شاهنامه» پرداخت و باب تازه‌ای را در زمینه مباحث مربوط به شاهنامه گشود. پس از استراحتی کوتاه، خانم فاطمه حبیبی‌زاد معروف به «گردآفرید»، بانوی نقالی ایران که از آمریکا به این جلسه دعوت شده بود، پاره‌هایی از شاهنامه و روایت‌های عامیانه را در قالب نقالی ارائه کرد که بسیار مورد توجه شرکت‌کنندگان قرار گرفت و پرسش و پاسخ‌های زیادی را در خصوص انگیزه‌های وی برای انتخاب نقالی و دشواری‌هایی که بر سر راه او بوده است، در پی داشت.

نخستین جلسه دومین روز کنفرانس ساعت ۱۰ روز یکشنبه ۱۶ اکتبر به ریاست خانم وندنبرگ و با سخنرانی اینجانب، محمدجعفر باحقی، از دانشگاه فردوسی مشهد و فرهنگستان زبان و ادب فارسی آغاز شد. عنوان سخن من «جلوه‌های اساطیری، تاریخی و ادبی رود جیحون در شاهنامه» بود که در آن به بررسی روایات اساطیری و تاریخی در خصوص رودخانه جیحون و بازتاب‌های آن در شاهنامه پرداختم. سخنران بعد پروفیسور چارلز ملویل از دانشگاه کمبریج انگلستان بود که ایشان با عنوان «علی یزدی و شاهنامه» سخنرانی کرد و به بررسی رابطه «شرف‌الدین علی یزدی»، مورخ نام‌آور اواخر دوره تیموری، با شاهنامه فردوسی پرداخت. پس از استراحتی کوتاه، نشست بعدی کنفرانس با ریاست پروفیسور دیک دیویس و سخنرانی فرهاد و داد از گوتنبرگ سوئد با عنوان «راز‌گشایی داستان بیژن و منیژه با بهره‌گیری از اختر فیزیک» آغاز شد. سخنرانی آقای و داد بحث و چالش‌های زیادی برانگیخت. بر روی هم بسیاری از حاضران با تبیین و ارتباط دادن شاهنامه با مباحث علمی نوین موافق نبودند. پس از آن دکتر اشک

دالن از دانشگاه اسلو (نروژ) سخنرانی خود را با عنوان «تصویر زردشت در داستان گشتاسپ» ارائه کرد و به ترسیم چهره کی گشتاسپ، شاه کیانی، در روایت «دقیقی» پرداخت.

در نخستین جلسه بعد از ظهر، به ریاست جودیت ژوزفسن ابتدا دکتر سید اختر حسین از مرکز مطالعات ایران و آسیای مرکزی دانشگاه جواهر لعل نهرو هندوستان سخنرانی خود را با عنوان «داستان سهراب در یک ترجمه انگلیسی» آغاز کرد. او در این بررسی ترجمه الکساندر راجرز از شاهنامه را بررسی کرد و پاره‌ای از اشکالات آن را برشمرد. سپس دکتر «محمود حسن آبادی» از دانشگاه سیستان و بلوچستان، که در حال حاضر به عنوان استاد مدعو در دانشگاه اوپسالا به تدریس فارسی مشغول است، سخنرانی خود را با عنوان «معمای پیچیده رستم» آغاز کرد. او در مقاله خود به بررسی آرای همه محققان ایرانی و خارجی که در مورد رستم اظهار نظر کرده‌اند پرداخت و با تکیه بر ویژگی شفاهی بودن حفظ و انتقال مستمر اساطیر و حماسه‌های ایرانی، به این نتیجه رسید که به جای تمرکز بر شخصیت رستم به عنوان کلیتی تجزیه‌ناپذیر بهتر است با روش «سازه‌شناختی» یعنی تجزیه اجزا و مؤلفه‌های سازنده شخصیت رستم، به ریشه‌یابی و شناخت شخصیت او بپردازیم. این نظریه که بسیار بدیع و کم‌سابقه بود سخت مورد توجه حاضران قرار گرفت و پرسش و پاسخ‌های چندی برانگیخت. آخرین نشست این کنفرانس دوازده روز به ریاست دکتر منصور رستگار فسایی ساعت ۱۵:۳۰ بعد از ظهر آغاز شد. نخستین سخنران این بخش دکتر «ناصر کرمی» از ایران بود که سخنرانی‌اش با عنوان «طبیعت‌محوری و زیست‌بوم‌گرایی به عنوان نوشونده‌ترین میراث معنوی ایران باستان، مستندات و ارجاعاتی از شاهنامه» باب دیگری را در سلسله سخنرانی‌ها گشود و بحث‌های خاص خود را به دنبال داشت. آخرین سخنران این کنفرانس پروفیسور روشن رحمانی از دانشگاه ملی تاجیکستان بود که در موضوع «شاهنامه در فرهنگ مردم تاجیک» با لهجه شیرین تاجیکی سخن گفت.

مراسم اختتامی کنفرانس هم پس از سخنان کوتاه دکتر حاشاییکی، دبیر کنفرانس، با شعرخوانی روشن رحمانی ادامه یافت. وی قطعاتی از بعضی شاعران معاصر تاجیک، از جمله شادروان «لایق شیرعلی» با لهجه‌ای متفاوت و شیرین قرائت کرد. ضیافت شب آخر همایش در یک رستوران سنتی با حضور

بیشتر مهمانان و تنی چند از ایرانیان دوستدار فرهنگ و تاریخ مقیم اوپسالا برگزار شد و خاطره شیرین یادکرد ارزش‌های فرهنگ ایران را در کام جان همگان جاودانه کرد.

روی هم این کنفرانس، جمع‌وجور و نسبت به موارد مشابه بارآور و فشرده بود. جلسات نسبتاً به موقع آغاز می‌شد و سخنرانی‌ها طبق برنامه پیش می‌رفت. از اتلاف وقت و سرگردانی‌های معهود هم خبری نبود. اغلب سخنرانی‌ها هم نکته‌هایی داشت و هر کدام به نحوی می‌توانست برای شرکت‌کنندگان، که سخنرانی‌ها را گزینش کرده بودند و با برنامه در جلسات حضور می‌یافتند، سودمند باشد. زبان رسمی کنفرانس انگلیسی بود، اما ایرانیان ترجیح دادند که سخنان خود را به فارسی ایراد کنند. خوشبختانه تقریباً همه شرکت‌کنندگان فارسی می‌دانستند و می‌توانستند از سخنرانی‌های فارسی هم بهره‌مند شوند؛ پس دلیلی وجود نداشت که در کنفرانسی که درباره فردوسی — پاسدار سخن فارسی — برگزار می‌شد، هر چند در نزدیکی‌های قطب شمال، به زبان دیگری سخن گفته شود. اتفاقاً یکی از بهترین موضوعات این کنفرانس، یعنی سخنرانی دکتر محمود حسن‌آبادی، به زبان فارسی ارائه شد و توجه و تحسین همگان را برانگیخت. او با تواضع، بردباری و انصاف علمی هر چه تمام‌تر نظریات غربی‌ها و برخی از هموطنان درباره رستم را جمع‌بندی و نقد کرد و در آخر هم پیشنهادش این بود که رستم را به جای آن که مانند غربی‌ها یا برخی از هموطنان خودمان اپم‌نپات، بهرام، مهر، تیشتر، یا وای، گرشاسپ، ایندره، کریشنه، ارجن و گندوفر و سورها، شخصیتی واحد بیندازیم، او را وجودی ترکیبی و چندوجهی بدانیم که در طول زمان از همه این وجوه ترکیب یافته است. من یکی — دو روز پس از پایان کنفرانس به پاریس رفتم و بر سر هم سه هفته‌ای را در فرانسه و عمدتاً در شهر دانشگاهی «امی‌ین»^۲ واقع در حدوداً ۱۰۰ کیلومتری پاریس پیش دخترم، که در دانشگاه این شهر تحصیل می‌کند، گذراندم. در این چند روز علاوه بر دیدار از دانشگاه امی‌ین و یکی دو سفر به پاریس، دیدار مفصل یک‌روزه‌ای هم با دکتر محمدجعفر معین‌فر، استاد ممتاز مرکز تحقیقات ملی فرانسه،^۳ در کتابخانه دلپذیر ایشان داشتم؛ همچنین به پامردی دکتر حسین بیک‌باغبان، که بیش از ۳۷ سال در دانشگاه لیل^۴ چراغ ایران‌شناسی و زبان فارسی

را فروخته نگه داشته است، از این دانشگاه در شمال غرب و دانشگاه استراسبورگ در شمال شرق فرانسه هم دیدن کردم. قرار بود دانشگاه استراسبورگ برای تجلیل از خدمات شایسته دکتر بیک‌باغبان مجلس بزرگداشتی برپا کند ولی من به دلیل محدودیت زمان و ضرورت عزیمت به استکهلم، نمی‌توانستم تا آن زمان در این شهر بمانم. در این مجلس بزرگداشت که در قالب یک کنفرانس دوازده‌روزه طی روزهای چهارشنبه و پنج‌شنبه ۸ و ۹ نوامبر ۲۰۱۱ در دانشگاه استراسبورگ برگزار می‌شد، ۱۹ تن از دانشمندان برجسته حوزه مطالعات ایرانی و زبان فارسی علاوه بر استراسبورگ از دانشگاه‌های مختلف جهان، از آن جمله «مرکز تحقیقات ملی»^۵ و چندین دانشگاه فرانسه، دانشگاه گوتینگن آلمان، دانشگاه کابل افغانستان، دانشگاه اوساکای ژاپن و دانشگاه پیام‌نور تهران سخنرانی داشتند. در میان دانشمندان شرکت‌کننده در این مجلس علمی، نام پروفیسور ممتاز، شارل هنری دو فوشه‌کور، پروفیسور اولریش مارزولف و عبدالقیوم قویم به چشم می‌خورد. محور این همایش علمی «اساطیر، افسانه‌ها، تاریخ و فرهنگ ایران دوره اسلامی» بود.

بیک‌باغبان پس از بازنشستگی از دانشگاه استراسبورگ یک مؤسسه غیردولتی با عنوان «مرکز دانشگاهی مطالعات و تحقیقات ایرانی آژاس»^۶ راه‌اندازی کرده که قرار است در روزهای ۳ و ۴ آوریل ۲۰۱۲ نخستین کنفرانس علمی دوازده‌روزه خود را با عنوان «خوشبختی در تفکر ایرانی» در دانشگاه استراسبورگ برگزار کند.

پس از بازگشت به سوئد، ساعت ۱۰ تا ۱۲ روز جمعه ۱۰ نوامبر با قرار قبلی در بخش «زبان‌شناسی و ادبیات» (فیلولوژی) دانشگاه اوپسالا با خانم دکتر جهانی و همکاران و دانشجویان‌شان گفت‌وگویی دوستانه درباره «جنبه‌های عقلانی تاریخ‌نگاری ابوالفضل بیهقی» انجام دادیم. همچنین به مناسبت وصول نسخه‌ای از تاریخ بیهقی مصحح اینجانب و آقای مهدی سیدی و رسیدن نسخه‌ای از ترجمه انگلیسی تاریخ بیهقی به قلم پروفیسور باسورث، درباره دو کتاب هم گفت‌وگو شد. از برنامه‌ها و خبرهای علمی دیگر سوئد آن که «انجمن مطالعات ایرانی - اسکاندیناوی»^۷ قرار بود روز ۱۲ نوامبر ۲۰۱۱ برای رونمایی از کتاب منتخب ادبیات فارسی

2. Amien

3. CNRS

4. Lille

5. CNRS

6. C.U.E.R.I.A

7. SSIS

پروفسور بو اوتاس، استاد بازنشسته دانشگاه اوپسالا، در موزه استکهلم جلسه‌ای علمی برگزار کند که طبعاً من به دلیل ضرورت بازگشت به ایران در روز ۱۱ نوامبر، نمی‌توانستم در آن مراسم حاضر شوم.

در این سفر به کتابخانه کارولینای دانشگاه اوپسالا هم سری زدم و با نسخه‌های خطی فارسی و برخی کارها که در اوپسالا انجام شده بود آشنا شدم. سی‌دی نسخه‌ای خطی از کیمیای سعادت غزالی (مورخ ۶۲۶) را هم برای سلمان ساکت، عضو هیأت علمی دانشگاه فردوسی، که در آن زمان این متن را زیر نظر من به عنوان رساله دکتری خود تصحیح می‌کرد، گرفتم و با خود به ایران آوردم. در این سفر چند کتاب از ترجمه‌های متون فارسی هم از ایالات متحده آمریکا به دستم رسید که در این جا به همراه چند کتاب دیگر از آثار چاپ شده در سوئد به معرفی کوتاه آن‌ها می‌پردازم:

الف. ترجمه انگلیسی متون فارسی

۱. ترجمه شاهنامه با عنوان:

Shahnameh The Persian Book of Kings

به قلم پروفسور دیک دیویس استاد فارسی و ایران‌شناسی دانشگاه اوهایو استیت آمریکا، در ۸۸۶ صفحه، به اضافه پیشگفتاری در سه صفحه به قلم آذر نفیسی و مقدمه‌ای در ۲۵ صفحه از مترجم کتاب درباره فردوسی و شاهنامه و چندوچون ترجمه، که انتشارات پنگوئن در سال ۲۰۰۶ میلادی منتشر کرده است، با حدود ۳۰ مجلس از نقاشی‌های سیاه‌وسفید برگرفته از شاهنامه‌های چاپ سنگی، متعلق به مجموعه دکتر اولریش مارزولف، در خلال صفحات.

این کتاب تقریباً ترجمه تمام بخش‌های اصلی شاهنامه را شامل می‌شود. ترجمه عمدتاً به نثر است اما در بسیاری موارد ابیاتی از شاهنامه به شعر انگلیسی و به صورت موزون ترجمه شده است. مترجم به ترجمه اصل داستان‌ها بسنده کرده و مقدمات و بخش‌های آغاز و انجام و نتیجه‌گیری‌های فرهنگی و اخلاقی فردوسی و توصیف‌ها و صحنه‌آرایی‌های شاعرانه را در ترجمه خود نیاورده و با این کار تا حد قابل توجهی در حجم کتاب صرفه‌جویی کرده است. در پایان هم فرهنگ‌نامه‌های شاهنامه با توضیح بسیار مختصر، در حد یکی دو سطر، آمده که برای خواننده غربی می‌تواند مفید باشد. چنان که در مقدمه

آمده، مترجم به دلایل خاصی نتوانسته است ترجمه خود را با چاپ خاصی از شاهنامه هماهنگ کند. دیک دیویس برای ترجمه بخش‌های آغازین کتاب عمدتاً ۵ جلد اول چاپ خالقی مطلق را مبنا قرار داده و در بخش‌هایی هم از چاپ مسکو و نیز چاپ عزیزالله جوینی، که دانشگاه تهران منتشر کرده، استفاده نموده و بالاخره در بخش‌هایی هم از چاپ معروف و قدیمی «ژول مول» بهره برده است.

این ترجمه به دو صورت یک‌جلدی با کاغذ معمولی و جلد نرم، و سه‌جلدی با کاغذ اعلا و جلد سخت، منتشر شده است. تفاوت چاپ سه‌جلدی با یک‌جلدی در این است که این چاپ با بیش از ۵۰۰ مجلس نقاشی رنگی متعلق به شاهنامه‌های خطی سده‌های ۱۵ تا ۱۷ میلادی (۹ تا ۱۱ هجری) منتشر شده و هر جلد آن نام خاصی دارد؛ به این ترتیب:

The Lion and The Throne: شیر و مسند

Fathers and Sons: پدران و پسران

Sunset of Empire: افول امپراطوری

چاپ یک‌جلدی پنگوئن به بهای ۲۵ دلار و چاپ سه‌جلدی انتشارات Mage به بهای ۲۸۵ دلار آمریکا عرضه شده است.

۲. ترجمه ویس و رامین به نظم انگلیسی با عنوان *Vis & Ramin* کار دیگری است از دیک دیویس که در ۵۱۷ صفحه توسط انتشارات Mage به سال ۲۰۰۷ در آمریکا منتشر شده است. مترجم در مقدمه ۳۸ صفحه‌ای خود معرفی مبسوطی از کتاب به دست داده که خود می‌تواند تحقیقی مستقل در خصوص این کتاب به شمار آید. ترجمه منظوم این کتاب، بیت به بیت و با دقت لازم، در وزنی بسیار شبیه به وزن ویس و رامین، صورت گرفته است و مانند ترجمه منثور شاهنامه وی مورد توجه و اقبال خوانندگان انگلیسی‌زبان قرار گرفته است و او را برای این ترجمه استادانه ستوده‌اند. در پایان، از صفحه ۴۹۹ تا ۵۱۴، ۲۱۲ توضیح کوتاه، عمدتاً در شرح نام‌های خاص کتاب آمده که قطعاً برای خواننده انگلیسی‌زبان می‌تواند سودمند باشد.

داستان شرقی ویس و رامین شاید به دلیل شباهت تام آن با داستان معروف ترستان و ایزوت، اثر ژوزف بدیه بتواند مورد توجه غربیان قرار گیرد. مترجم در مقدمه (ص ۳۳) به پیوند

میان این دو اثر اشاره کرده و افزوده است:

تا آنجا که من می‌دانم نخستین دانشمند غربی که به ارتباط میان این دو داستان پی برد، ایتالو پیزی (۱۸۴۹-۱۹۲۰) ایتالیایی بود. نظر پیزی در مقاله‌ای از رادولف زینکر که در سال ۱۹۱۱ به آلمانی منتشر شد، بسط یافت. وی در این مقاله به این نتیجه رسید که ویس و رامین عمده‌ترین منبع الهام تریستان و ایزوت بوده است.^۸

دانشگاه فردوسی، ۱۳۵۰) صورت گرفته و طبعاً بعید نیست که مشکلات متن به ترجمه هم راه یافته باشد. چند سال پیش که تصحیح تاریخ بیهقی را به میانه کار رسانیده بودیم، متوجه شدم که ایشان مشغول ترجمه این کتاب هستند. طی نامه‌ای جریان تصحیح جدید را به ایشان نوشتم و خواستم که اگر کار از کار نگذشته، دست نگه دارند تا ترجمه بر اساس چاپ جدید (انتشارات سخن) صورت گیرد که متأسفانه این تأمل، به دلیل شتابی که ناشر برای انتشار کتاب داشته، به مصلحت دانسته نشد؛ چون که ظاهراً ترجمه متن کتاب تمام شده بود و مترجم محترم مشغول تهیه یادداشت‌ها و شرح و تفسیر کتاب بودند. بگذریم از این که به رغم شتاب ناشر آن‌ها، چاپ ما تقریباً نزدیک به دو سال زودتر از این کتاب منتشر شد. امیدواریم هم ما این فرصت را پیدا کنیم که در چاپ‌های بعدی از اطلاعات ذی‌قیمت جلد سوم این ترجمه استفاده کنیم و هم ایشان بتوانند چاپ‌های بعدی کار خود را بر تصحیح نوین تاریخ بیهقی استوار کنند.

ترجمه تاریخ بیهقی کار آسانی نیست، چرا که فهم درست این کتاب بر ترجمه آن مقدم است و این فهم با چاپ‌های موجود به راحتی حاصل نمی‌شود. شاید به همین دلیل بوده که این کتاب تا کنون جز عربی، به کمتر زبان بیگانه‌ای ترجمه شده است. همت استاد باسورث در ترجمه این کتاب، که مهم‌ترین منبع تاریخ غزنویان به طور عام و دوران سلطنت مسعود به طور خاص است، یادکردنی و بلکه ستودنی است. توضیحات روشنگر تاریخی، جغرافیایی و ادبی کتاب در جلد سوم نه تنها برای خوانندگان انگلیسی‌زبان کتاب بلکه برای ایرانیان و بیهقی‌پژوهان نیز می‌تواند سودمند و حاوی نکته‌های تازه و روشنگر باشد. یقین دارم بازبینی استاد محسن آشتیانی و افزودن نکته‌های تازه بر یادداشت‌های باسورث که گاه کوتاه و در حد افزودن منابع فارسی و گاه تفصیلی و پرنکته است (مثل صفحات ۸۹، ۹۸، ۲۰۶، ۲۶۲ و...) کار بکمال ایشان را کامل‌تر کرده است و یقیناً سهم وی در بازپروری این ترجمه سترگ بر اهل تحقیق و استفاده‌کنندگان از این کتاب پوشیده نخواهد بود.

۳. ترجمه انگلیسی تاریخ بیهقی با عنوان The History of Beyhaqi (The History of Sultan Mas,ud of Ghazna, 1030-1041 C.E. در سه جلد، به قلم Bothworth و بازبینی محسن آشتیانی، که در سری آثار بنیاد ایلکس^۹ در سال ۲۰۱۱ با مقدمه‌ای هشت صفحه‌ای از احسان یارشاطر در آمریکا چاپ شده است. جلد اول کتاب (۴۷۶+ LXX ص) پس از پیشگفتار یارشاطر و سپاسنامه مترجم و فرهنگ‌نامه‌های مشهور تاریخ بیهقی با توضیحی مختصر و مقدمه ۸۰ صفحه‌ای مترجم در موضوع شکل‌گیری حکومت غزنوی، شرح حال و آثار ابوالفضل بیهقی و سبک و زبان کتاب آغاز می‌شود. ترجمه کتاب از آغاز تا پایان وقایع سال ۴۲۳ در جلد اول و از آغاز سال ۴۲۴ تا پایان کتاب در جلد دوم (در ۴۰۰ ص) آمده است. جلد سوم (در ۴۷۲ ص) کلاً به توضیحات و شرح و تفسیر مترجم و بازبین (آشتیانی)، برگزیده کتابنامه و فهرس چندگانه کتاب اختصاص یافته است.

این مجلد نتیجه یافته‌ها و تحقیقات تاریخی، جغرافیایی و ادبی مترجم است و به شیوه تعلیقه‌نویسی با شماره‌های مسلسل در وقایع هر سال، بر اساس ترجمه متن اصلی تنظیم شده است. توضیحات فشرده، عالمانه و روشنگر است و زوایای تاریک تاریخ بیهقی را از جهات مختلف تاریخی، جغرافیایی، ادبی، و تشکیلات و مصطلحات دیوانی روشن می‌کند. احاطه مترجم بر تاریخ غزنویان و سلاجقه و کارهای منتشرشده از ایشان - حتی همان مقدار که به فارسی ترجمه شده - نشان می‌دهد که او صاحب‌نظرترین فرد در خصوص جنبه‌های تاریخی تاریخ بیهقی و عصر غزنوی است.

ترجمه آقای باسورث بر اساس چاپ دکتر فیاض (مشهد:

8. Davis, Dick, (trans.), 2007, p. 33.

9. Ilex

ب. کتاب‌های دیگر از سوئد

۴. **ارداویرافنامه** [روایت فارسی زردشتی] تصحیح داریوش کارگر، شماره ۱۴ از سلسله مطالعات ایرانی اوپسالا، انتشارات دانشگاه اوپسالا، ۲۰۰۹. ۲۴۱+۷۹ ص.

ارداویرافنامه رساله تمثیلی میسوطی است به زبان پهلوی از نویسندگانی ناشناس در شرح مشاهدات ارداویراف (ارتای ویراف/ ارتای ویراز) موبد پارسای زردشتی که در عهد ساسانیان از میان هفت موبد برگزیده انتخاب شد تا ضمن سفری روحانی به جهان دیگر (عالم مینوی) و مشاهده بهشت و دوزخ و برزخ، مشاهدات خود را از این سفر روحانی برای زمینیان گزارش کند. این رساله احتمالاً در سده نهم میلادی نوشته شده و مشتمل است بر ۱۰۱ فرگرد (فصل) و حدود ۸۸۰۰ کلمه، که در سده هفتم هجری، زردشت بهرام پژدو آن را به شعر فارسی ترجمه کرده است. در دهه‌های اخیر چند ترجمه از این رساله پهلوی صورت گرفته است. نخستین ترجمه را غلامرضا رشید یاسمی در ۱۳۱۴-۱۳۱۵ در مجله مهر منتشر کرد؛ بعد هم محمد معین (۱۳۲۵)، رحیم عقیفی (۱۳۴۱)، مهرداد بهار (۱۳۶۱) و بالاخره ژاله آموزگار (۱۳۷۲) ترجمه‌های دیگری از این کتاب منتشر کردند.

داریوش کارگر ترجمه کهنی از این اثر را یافته و با مقابله شش نسخه خطی که کهن‌ترین آن‌ها به عنوان نسخه اساس به تاریخ ۸۹۶ یزدگردی برابر با ۱۵۲۵ میلادی بوده و در کتابخانه «مهرجی رانا» در شهر نوساری هند محفوظ است، تصحیح کرده و به عنوان رساله دکتری خود در دانشگاه اوپسالا، زیر نظر بانو کارینا جهانی و بو اوتاس، به تاریخ ۲۳ ژانویه ۲۰۱۰ از آن دفاع کرده است.

کارگر علاوه بر مقابله شش نسخه و آوردن ضبط آن‌ها در پاورقی، مقدمه‌ای در معرفی کتاب نوشته و تحقیقی در باب مفهوم سفرهای روحانی در نزد ایرانیان و مقایسه آن با روایت ارداویرافنامه آورده و شرح و توضیح موارد مبهم متن و توضیحات را نیز به انگلیسی ترجمه کرده است. این نسخه روایت فارسی زردشتی ارداویرافنامه است که طبعاً با روایت پارسیک آن تفاوت‌هایی داشته است. کارگر در تحقیق خود دو تحریر را با هم مقایسه و ثابت کرده است که هر کدام با زمینه‌ای متفاوت پدید آمده است؛ به این ترتیب که در روایت فارسی زردشتی نشانه‌های حماسی پیشازردشتی دیده می‌شود،

در حالی که تحریر پارسیک، روایت دینی زردشتی آن است.

۵. **به سوی طیبی** از ویلی شیرک لوند، ترجمه فرخنده نیکو و ناصر زراعتی، ناشر: خانه هنر و ادبیات گوتنبرگ، سوئد: ۲۰۰۶/۱۳۸۵، ۱۱۸ ص.

به سوی طیبی سفرنامه‌ای است به قلم شیرک لوند نویسنده و سیاح سوئدی که اولین بار در سال ۱۹۵۹ چاپ شده است. شیرک لوند از راه زمینی از مسیر آذربایجان، به تهران، اصفهان، مشهد، طیبس و کویر ایران می‌آید و در بازگشت، پاره‌ای از مشاهدات خود را با زبانی تند، مقطع، کنایه‌آمیز، و چندوجهی به قلم می‌آورد؛ به طوری که خواننده تنها با برش‌هایی از سفر او آشنا می‌شود اما در عین حال بسیاری از نانوشته‌های او را هم درک می‌کند و در خلق فضای مشاهدات با او همراه می‌شود. بنابراین، اثر او به زبان و شیوه‌ای متفاوت و در عین حال جذاب با خواننده ارتباط برقرار می‌کند. ترجمه فارسی به خوبی و با مهارت انجام پذیرفته و به نظر می‌رسد که باید با متن کتاب و سبک نویسنده بسیار تطابق داشته باشد.

ج. چند کتاب از علی محدث

علی محدث، فرزند میرجلال‌الدین محدث ارموی، از چند دهه پیش در اوپسالا سکونت اختیار کرده است. وی در کتابخانه کارولینای دانشگاه اوپسالا، که از کتابخانه‌های قدیمی اسکاندیناوی و به داشتن نسخه‌های خطی (از جمله فارسی) موصوف است، کار می‌کند. محدث فهرستی از نسخه‌های خطی فارسی و عربی این کتابخانه تهیه کرده که قرار است به زودی چاپ و منتشر شود. او دلبستگی و عشق به نسخه‌های خطی را از والد خود به ارث برده و به رغم دشواری‌های زیاد، با کوشش و جدیت به تصحیح و نشر برخی از رساله‌های خطی پرداخته است.

این چند جلد کتاب از آثار او در ضمن خدمت در این شهر بوده که با کاغذ مرغوب و به طرز مقبول منتشر شده است:

۱. **گل و نوروز**، از جلال طیب شیرازی (خوافی)، با تصحیح و توضیح و مقدمه تحلیلی علی محدث، دانشگاه اوپسالا، ۲۰۰۱، ۴۰+۷۱ ص.

این کتاب بر اساس دو نسخه متعلق به کتابخانه‌های ایاصوفیه، دانشگاه اوپسالا و نیز دو نسخه متعلق به کتابخانه

موزه بریتانیا تصحیح شده است. مقدمه مبسوط مصحح در شناسایی اثر از جمیع جهات و چند توضیح مختصر در باب اعلام و دشواری های کتاب بر فایده آن افزوده است. در پایان هم مقدمه مصحح و توضیحات او در ۴۰ صفحه به انگلیسی ترجمه شده است.

۲. پانزده منظومه ادبی - عرفانی به فارسی و عربی، سروده پانزده شاعر پارسی، هندی، رومی و تازی، تدوین، تصحیح و توضیح علی محدث، استکهلم: انتشارات الاندر گوتب، ۲۰۰۴، ۱۷+۲۹۴ ص. منظومه های مندرج در این مجموعه از این قرارند:

الف. منظومه های فارسی

۱. محبت نامه، از ابن نضوح شیرازی؛ ۲. قلندر نامه، از امیر حسینی هروی؛ ۳. قلندر نامه، از مولانا محمد صوفی املی پسیخانی؛ ۴. دیوان حیدر هروی؛ ۵. هدیه راز، سروده شاعری صوفی از قصبه «نوساری» هند؛ ۶. مخمس پیر محمد نوشهری رومی؛ ۷. ساقی نامه، از سراینده نظم العقاید؛ ۸. پندنامه افلاطون به ارسطو، سروده مجد خوافی؛ ۹. پندنامه انوشیروان، از سراینده ای ناشناخته؛ ۱۰. پندنامه الله یار صوفی سمرقندی؛ ۱۱. مخزن رموز، از نصرالله بن حسن نافجی؛ ۱۲. کنز نامه، تألیف بایزید گیلانی، نظم جلال سافرشاه.

ب. منظومه های عربی

۱. القصیده التائیه فی تبیین اعتقادات الحروفیه؛ ۲. تخمیس الخمریه، از کمال پاشازاده رومی؛ ۳. قلاده الدر المنتور، از عبدالعزیز دیرینی مصری. همه این رسائل بر اساس نسخه هایی واحد تصحیح شده و مصحح، انتشار این کتاب ها را بر انتظار یافتن نسخه هایی دیگر مرجح دانسته و دست به کار شده است. هر رساله حاوی مقدمه ای است در معرفی نسخه و شرح احوال شاعر یا ناظم آن بر اساس مدارک مرتبط و موثق. واژه ها و تعبیرات دشوار هر متن هم در حاشیه صفحات مربوط معنا شده؛ چنان که آیات و اشارات قرآنی آن هم در همین حواشی مشخص گردیده است. گاهی به مناسبت موضوع از مباحث مرتبط دیگر نیز سخن به میان آمده است؛ مثلاً در مقدمه قلندر نامه محمد صوفی املی پسیخانی معرفی کوتاهی از پسیخانیان و مبانی اعتقادی آنان

به دست داده شده است. خلاصه مقدمه های رسائل پانزده گانه نیز در پایان به زبان انگلیسی ترجمه شده است و پیش از آن فهرست های عام رسائل شامل لغات و ترکیبات، امثال و اصطلاحات، آیات قرآن، احادیث و کلمات و شطحات صوفیان در چند صفحه آمده است.

۳. بیست متن فلسفی - عرفانی به پارسی و تازی

تدوین، تصحیح و توضیح علی محدث، دانشگاه اویسالا، ۲۰۰۸، ۲۲+۳۶۰ ص. فهرست این متون به قرار زیر است:

الف. متون فارسی

۱. فتوت نامه از خواجه عبدالله انصاری؛ ۲. دیوان حسن شمشیری؛ ۳. دیوان عیدعاشق خوشانی؛ ۴. منتخب آداب سماع از یحیی باخرزی، انتخاب ادیبی دیگر؛ ۵. آداب درویشی، از کمال الدین حاجی محمد خوشانی؛ ۶. مکتوبات امین الدین کازرونی؛ ۷. اندرز نامه محمود بن فضل؛ ۸. معتقد ابو عبدالله محمد بن الخفیف الشیرازی؛ ۹. معتقد ابواسحاق ابراهیم بن محمد اسفراینی؛ ۱۰. معتقد شاه نعمة الله ولی؛ ۱۱. فرقه های متصوفه، از نجم الدین عمر بن محمد نسفی.

ب. متون عربی

۱. فرق المتصوفه، لنجم الدین عمر بن محمد النسفی؛ ۲. تفسیر آیه النور، للشیخ الرئیس ابن سینا؛ ۳. شرح القصیده الروحانیة، لشمس الدین محمد السمرقندی؛ ۴. رساله فی الفتوة، لکمال الدین عبدالرزاق الکاشانی؛ ۵. الاربعون حدیثاً فی طلب العلم، لابن دهقان السمرقندی؛ ۶. فضل القيامة بالسلطنة (رساله در ملک داری)، للسیوطی؛ ۷. افاده الخبر بنصه (رساله در طول عمر)، للسیوطی؛ ۱۹. الباحة فی السباحه (رساله در شناگری)، للسیوطی؛ ۲۰. نسیم السحر (تخمیس دیوان الوتریات)، لمجدالدین البغدادی؛ به اضافه ضمیمه ای در معرفی نسخه خطی جلال و جمال از امین نزل آبادی که یکی از نسخه های مهمی است که با داشتن ۳۴ مینیاتور نفیس نامبردار شده است. فهرس پایان کتاب - که فایده ادبی آن بر کسی پوشیده نیست - عبارت است از: لغات و اصطلاحات، اشعار فارسی، اشعار عربی، امثال، اقوال و شطحات صوفیان، کلمات صحابه و مشاهیر، احادیث نبوی، و منابع و مأخذ

تصحیح. بر این کتاب نیز مقدمه کوتاهی در معرفی ۲۰ نسخه موصوف به انگلیسی نوشته شده است.

۴. موش و گربه

منسوب به عبید زاکانی، تصویر نسخه خطی کتابخانه ملی تونس، اقدام و مقدمه علی محدث، ترجمه به انگلیسی و سوئدی از بو اوتاس، دانشگاه اوپسالا، ۱۳۹۰/۲۰۱۱، ۳۸+۱۹+۳۱ ص. چنان که از مقدمه محدث برمی آید، نسخه ای مصور و نفیس به تاریخ شعبان ۱۱۵۳ هـ.ق با چند مجلس از تصاویر موش و گربه منسوب به عبید در کتابخانه ملی تونس وجود داشته که وی در سفری که به آن جا داشته با دشواری عکس رنگی آن را تهیه کرده و به صورت نسخه بر گردان با همان رنگ های اصلی با مقدمه ای کوتاه، اما درخور و پرنکته به همراه متن بازنویسی شده حروفی به چاپ رسانیده است. وی در مقدمه ثابت کرده است که موش و گربه از عبید نیست و حدس زده است که احتمالاً باید سروده یکی از عناصر پسیخانی در دوره صفویه بوده باشد (ص ۷). بو اوتاس این متن را به شعر سوئدی و شعر انگلیسی ترجمه کرده که در پایان با مقدمه ای کوتاه به چاپ رسیده است.

۵. مناظره مست و فقیه و صوفی، همراه شانزده متن نظم و نثر دیگر

در مناظره، وحدت وجود و غیر آن. تدوین، تصحیح و توضیح علی محدث، انتشارات دانشگاه اوپسالا، ۲۰۱۱، ۴+۱۴ ص. با جلد اعلا و کاغذ گلاسه. فهرست رسائل این کتاب به قرار زیر است:

۱. مناظره مست و فقیه و صوفی، از شاعری در نیمه آغازین دوره صفویه؛
۲. مناظره آسمان و زمین، سروده حیرانی همدانی؛
۳. گلشن لطائف (مناظره عقل و بخت و دولت)، سروده ساغر جی سمرقندی؛
۴. مناظره روز و شب، انشای منیر لاهوری؛
۵. مناظره سیف و قلم، انشای منیر لاهوری؛
۶. خطبه کتاب میخانه، انشای نظام الدین احمد همت خانی؛
۷. قواعد خط نستعلیق، نوشته میر علی تبریزی؛
۸. در تعریف

حمام، انشای محمدخلیل مکرّم خانی؛

۹. شکوه از فرمان منع شراب خواری (توسط شاه عباس اول صفوی)، انشای نصیرای همدانی؛
۱۰. رقعه ای در طلب آب (به جهت باغ یاسمن زار)، از نصیرای همدانی؛
۱۱. در صفت تنباکو و حقه، انشای صائب تبریزی؛
۱۲. مکاتبه منظوم منورخان و جانی خان (در باب طغیان رودخانه)؛
۱۳. شهر آشوب، سروده شاعران گوناگون؛
۱۴. رساله ای در تعلیم و تربیت، تألیف یک ادیب ناشناخته هندی.

ب. متون عربی

۱. تائیه از محیی الدین عربی؛
۲. تائیه از حکیم عامر بن عامر بصری؛
۳. تائیه از ابن تغری بردی.

مصحح بر هر کدام از رساله ها مقدمه ای کوتاه در معرفی نسخه، موضوع و مؤلف آن نوشته است. فشرده همین مطالب و معرفی ها در پایان کتاب به انگلیسی هم آمده است. فهرست های چندگانه کتاب بر فوائد ادبی آن افزوده است.

کارهای دیگر

غیر از آنچه به اختصار معرفی شد کتاب ها، مجموعه مقالات و رساله هایی هم در سال های اخیر در دانشگاه اوپسالا در حوزه مطالعات ایران شناسی چاپ و منتشر شده یا در قالب طرح پژوهشی در دست اقدام است که لازم می دانم برای اطلاع خوانندگان، دست کم فهرستی از آن ها را به دست دهم. این فهرست که با یاری مؤثر دوست عزیزم دکتر محمود حسن آبادی فراهم آمده — و همین جا لازم است از ایشان تشکر کنم — قطعاً نمی تواند کامل باشد، اما به هر حال برای ما که اطلاع چندانی از این کارها نداریم، همین وجود ناقص هم از عدم صرف بهتر است.

برخی از کارهای استاد بو اوتاس در سال های اخیر

(البته به جز ترجمه های ایشان از متون فارسی)

— ۱۹۷۳: طریق التحقیق: منظومه ای صوفیانه به فارسی^{۱۰}
— ۱۹۸۸: زنان در جوامع اسلامی: گرایش های اجتماعی و دیدگاه های تاریخی^{۱۱}

10. Tariq ut-tahqiq: A persian Sufi poem (A Critical Edition, with a History of the Text and a Commentary).

11. Women in Islamic Societies: Social Attitudes and Historical Perspectives.

- ۲۰۰۰: ترکی، ایرانی و زبان‌های همسایه (روش‌های تجربی در بررسی انواع زبان)^{۱۲}
- ۲۰۰۵: نقش دولت در غرب آسیا^{۱۳}
- ۲۰۰۲: نسخه خطی، متن و ادبیات (مجموعه مقالات بو اوتاس، ویراسته کارینا جهانی و داریوش کارگر)^{۱۴}

برخی از آثار منتشر شده ایرانیان در سوئد

- کارینا جهانی، ۲۰۰۰، زبان در جامعه؛ هشت مقاله در مورد جامعه‌شناسی زبان بلوچی^{۱۵}
- کارینا جهانی / اگنس کورن (سردبیر / ویراستار)، ۲۰۰۳: بلوچ‌ها و همسایگان‌شان^{۱۶} (مجموعه مقالات کنفرانس زبان‌شناسی که در دانشگاه اوپسالا برگزار شده است).
- کارینا جهانی / اگنس کورن / پل تیتوس (سردبیر / ویراستار)، ۲۰۰۸: بلوچ‌ها و دیگران^{۱۷} (مجموعه مقالات کنفرانس زبان‌شناسی که در دانشگاه اوپسالا برگزار شده است).
- مهرداد فلاح‌زاده، ۲۰۰۹: دو رساله - دو جویبار (تصحیح انتقادی دو رساله در موسیقی)^{۱۸}

برخی از کارها و پژوهش‌های در دست اجرا

- مهرداد فلاح‌زاده / فروغ حاشاییکی: تصحیح انتقادی محیط‌التواریخ، همراه با ترجمه انگلیسی و بررسی ویژگی‌های دستوری آن (این کار به زودی به چاپ خواهد رسید)
- داریوش کارگر، تاریخ نگارش‌های فارسی زرتشتی (در حال انجام)
- داریوش کارگر، تصحیح نه منظر (داستانی منثور از حوزه ادبیات عامه) (در حال انجام).
- محمود حسن‌آبادی / مهرداد فلاح‌زاده، تصحیح انتقادی شمس‌الاصوات (رساله‌ای در باب موسیقی هند) همراه با ترجمه انگلیسی (این کار به پایان رسیده و به زودی به چاپ خواهد رسید)

- کارینا جهانی و همکاران، تهیه و تنظیم فرهنگ لغت بلوچی به انگلیسی (در حال انجام) این کار برای انتشار بر روی شبکه جهانی اینترنت انجام می‌شود.
- مهرداد فلاح‌زاده، تصحیح انتقادی تحفة‌الهند (رساله‌ای در باب موسیقی هند) همراه با ترجمه انگلیسی.
- محمود حسن‌آبادی / علی محدث، تصحیح انتقادی غزنامه روم و چند فتح‌نامه عثمانی (این کار نیز به زودی به چاپ خواهد رسید)
- علی محدث / محمود حسن‌آبادی، تصحیح انتقادی فتوحات‌العجم (در حال انجام)
- محمود حسن‌آبادی، تصحیح انتقادی ترجمه و تفسیر دیاتسارون، بر اساس سه نسخه کهن و یک نسخه نویافته (در حال انجام)
- محمود حسن‌آبادی، تصحیح انتقادی رستم - سلیمان‌نامه (در حال انجام). این کتاب، حماسه‌ای است ملی - دینی در بیست‌وسه هزار بیت که در خود نسخه به اشتباه نریمان‌نامه سروده «اسدی» معرفی شده، و مصحح به این خطا پی برده است.

ضمناً گروه زبان‌شناسی و فقه‌اللغة دانشگاه اوپسالا نشریه‌ای سالانه دارد به نام *Orientalia Suecana* که دارای رتبه «ISI» است و آخرین تحقیقات اعضای گروه و دیگر محققان را در حوزه ایران‌شناسی و زبان‌شناسی بر روی اینترنت منتشر می‌کند. این نشریه در شمارگانی محدود برای صاحبان مقالات، به صورت کتاب هم منتشر می‌شود؛ اما عمده نشر آن اینترنتی است.

فهرست پایان‌نامه‌های دکتری دفاع شده مربوط به گروه زبان‌های ایرانی
- کارینا جهانی، ۱۹۸۹، «معیارسازی و رسم‌الخط در زبان بلوچی»

12. Evidentials. Turkic, Iranian and Neighbouring Languages (Empirical Approaches to Language Typology).

13. The Role of the State in West Asia.

14. Manuscript, Text and Literature: Collected Essays on Middle and New Persian Texts.

15. Language in Society: Eight Sociolinguistic Essays on Balochi.

16. The Baloch and their Neighbours; Ethnic and Linguistic Contact in Balochistan in historical and modern times.

17. The Baloch and the others; Linguistic, Historical and Socio-Political Perspectives on Pluralism in Balochistan.

18. Two Treatises- Two Streams.

کارهای در حال انجام در قالب پایان نامه
 - اندرش ویدمارک، داستان کوتاه پشتو^{۲۰}
 (این پایان نامه به اتمام رسیده و در حال چاپ است و احتمالاً در کمتر از دو ماه آینده جلسه دفاع از آن برگزار خواهد شد.)
 - بهروز شجاعی، «الگوی ارگتیو در نظام فعل زبان کردی نوشتاری شمالی».
 - فرهاد ساکلی. پایان نامه ایشان درباره شاخه تصوف نقشبندی در دو قرن نوزدهم و بیستم در کردستان عراق است، که به دو صورت میدانی و کتابخانه‌ای کار کرده‌اند.
 - همچنین خانم پدیده پاکپور، قرار است درباره جامعه‌شناسی زبان و ارتباط میان زبان و هویت در میان جوانان شهر رشت کار کنند. ایشان برای تهیه مواد تحقیق خود تا کنون چند سفر به این شهر کرده و از طریق پرسش‌نامه و ضبط مصاحبه‌ها موادی جمع‌آوری کرده‌اند.

کتابنامه:

- حسن آبادی، محمود، ۱۳۹۰، «نغمه خوش زبان فارسی در سرزمین قطبی»، نشر دانش، سال بیست‌وسوم، شماره چهارم.
 - زاکانی، عبید، ۲۰۱۱، موش و گربه، اقدام و مقدمه علی محدث، اویسالا، انتشارات دانشگاه اویسالا.
 - Davis, Dick(trans), 2007, VIS & Ramin by FakhreddinGorgani, Washington: MagePublishers.

- جودیت ژوزف‌سون ۱۹۹۷، «روش ترجمه پهلوی آن‌چنان که در هوم‌یشت به تصویر کشیده شده»
 - جعفر حسن‌پور ۱۹۹۹، «تحقیقی در باب وام‌گیری زبان سورانی معیار از زبان‌های اروپایی، فارسی و عربی»
 - شکوفه تقی (۲۰۰۰)، «دو بال خرد: عرفان و فلسفه در رساله الطیر ابن سینا»
 - اشک دالین (۲۰۰۱)، «کشف معنای شریعت منزل: الگوی سروشی در معرفت‌شناسی شیعه»
 - هاشم احمدزاده (۲۰۰۳)، «ملت و رمان: بررسی کلام گفتمان» روایی فارسی و کردی»
 - فروغ حاشاییکی (۲۰۰۵)، «نگارش فارسی، اصلاح یا دگرگونی؟ (۱۸۵۰ - ۲۰۰۰)»
 - مهرداد فلاح‌زاده (۲۰۰۵)، «رساله‌های فارسی در موسیقی» (تحقیق درباره رساله‌های موسیقی در زبان فارسی از سال ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ میلادی)
 - هلنا بنی‌شرکا (۲۰۰۵)، «انتخاب زبان و ترجیح زبانی^{۱۹} در جامعه آذری‌های تهران: رویکردی تحلیلی - گفتاری به مسأله دو-زبانگی»
 - سرژ آکسینوف (۲۰۰۶)، «زبان بلوچی ترکمنستان» (توصیف دستوری مبتنی بر کورپوس).
 - داریوش کارگر (۲۰۰۹)، «اردای ویراف‌نامه» (تصویر ایرانی از جهان دیگر)
 - بهروز برجسته دلفروز (۲۰۱۰)، «ویژگی‌های گفتمان در بلوچی سیستان» (روایات شفاهی)

19. code-switching.

20. Pashto short story writing.